

Ad secundum dicendum, quod comprehensores, quamvis non videant forte corporali visione corpus Christi sub sacramento, vident tamen visione intellectuali plena; et ideo non oportet quod habeant de eo fidem, sed perfectam cognitionem.

Ad tertium dicendum, quod sensus in hoc sacramento non decepitur: quia sensus non habet judicare de substantia, sed de formis sensibilibus; et ideo cum formae sensibili sint ibi vere, in iudicio sensus non est deceptio. Sed potest esse deceptio in iudicio intellectu, nisi adsit fides, vel plena cognitio: et quamvis latet visum corporalem beatorum, non tamen latet ipsos, quia intellectu conspiciunt; sicut etiam essentiam Dei non videt oculus corporis, sed oculus mentis ipsorum, ut Augustinus dicit in lib. de videndo Deum (seu epist. 112).

SOLUTIO II. Ad secundum quaestionem dicendum, quod absque omni dubio dicendum est, illud quod ibi apparet, esse verum corpus Christi (alias non adoratur), sicut et prius erat quando in specie panis videbatur. Sed utrum species illa que ibi apparet, sit species corporis Christi, difficile est determinare. Quidam enim dicunt, quod species illa carnis vel pueri est tantum in oculo videntis: et hoc forte aliquando verum est, cum ab uno videatur in specie panis, et ab alio in specie carnis vel pueri; ab eodem etiam quandoque post modicu iterum sub specie panis videtur, quod prius sub specie carnis videbatur: et secundum hoc potest fieri divino miraculo ut similitudo corporis Christi fiat in oculo, sicut naturaliter fieret, si corpus Christi praesens esset. Nec est deceptio: quia non fit nisi ad instructionem fidei, et devotionem excitandam. Sed quia aliquando ab omnibus ita videtur, et quandoque ita diu servatur in tali specie; ideo alii dicunt, quod vera species corporis Christi extra visum immutat. Nec obstat quod videntur in minori quantitate, et non in specie gloriosa: quia in potestate corporis gloriostis est, ut se ostendat in toto vel in parte, et in specie gloriosa vel non gloriosa. Sed quia matatio visus ab aliquo corpore per medium, fit per contactum ejus quod sentitur, ad medium quo sentitur, oportebit secundum hoc dicere quod corpus Christi secundum hoe tangit medium visionis, et per consequens quod sit ibi sicut in loco; et ita quod vel sit simul in pluribus locis, vel quia localiter motum sit de caelo descendens; quod tamen ei non est impossibile. Sed huic obviat quod (1) Guitmundus (2) dicit, quod de multorum episcoporum consilio sigillatum fuit hoc quod apparabat in specie corporis Christi, et positum in altari: corpus autem Christi, si ibi esset localiter, dispareret postquam apparisset, sicut accidit discipulis cunctibus in Emaus; nullo autem modo reservaretur inclusum. Et ideo securius videtur dicere, quod sicut quando videbatur corpus Christi in specie panis, erant quaedam dimensiones subsistentes, et in illis alia accidentia sensibilia fundabantur; ita illae eaedem dimensiones manent, et eis alia accidentia superdu-

(1) Al. Gerimundus.

(2) Guitmundus ille qui adversus Berengarium scriptis lib. 2 de Veritate eucharistiae, tom. 6 Bibliothecae Patrum, ubi et addit ex Lanfranci testimonio illud in Italia configisse, cum ipsem Lanfrancus puer esset; nec solummodo speciem carnis in sacramento apparentem, sed et sanguinis, esse inclusum in medio altaris, ac sigillatum, velut pro summis reliquis perpetuo reservandam (Ex edit. P. Nicolai j.).

cuntur divina virtute, quae speciem carnis praetendunt, sicut et accidentia quae prius erant, praetendebant speciem panis: et potest esse quod eadem virtute, illis accidentibus recedentibus, iterum accidentia panis reducentur, cum etiam naturali actione aliquod illorum accidentium quandoque immutari posset, dimensionibus manentibus, sicut odor vini vel sapor, si diu conservaretur.

Ad primum ergo dicendum, quod adhuc species panis manent quantum ad dimensiones quae prius subsistebant, et principales erant in sacramento, quamvis color et alia hujusmodi non manent, divina virtute hoc faciente; et ideo sub illis dimensionibus adhuc maneat corpus Christi.

Ad secundum dicendum, quod aedificatur fides, et excitat devotio: quia illa (1) accidentia sunt similia omnino accidentibus carnis Christi verae, quod non erat de accidentibus panis; quamvis non sint ipsam accidentia corporis Christi.

Ad tertium dicendum, quod quamvis illa accidentia carnis ibi prius non essent, tamen sunt superinducta ad fidem instructionem divina virtute.

SOLUTIO III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod usus sacramenti debet materiae sacramenti competere, sicut ablution aquae in baptismate. Et quia corpus Christi in hoc sacramento sub specie panis nobis proponitur, ideo usus sacramenti est per manducationem, ut supra dictum est. Cum ergo in specie propria, vel in specie carnis eruntatae apprens, vel in simili specie, non habeat rationem cibi, non debet assumi ab eo cui sic appetat, sed ab aliо cui sub specie panis appetat. Si autem omnibus sub specie carnis appareret, tunc deberet cum reliquo ponit.

Ad primum ergo dicendum, quod devotio non excitat hie ad manducandum, quia non in specie cibi proponitur, sed ad venerandum.

Ad secundum dicendum, quod in tali casu sacerdos debet iterum celebrare, ut quidam dient, et corpus Christi sumere; et si secundo hoc accideret, iterum tertio. Quidam autem dient, quod in tali casu sufficit spiritualis manducatio, nec propter hoc efficit transgressor constitutionis Ecclesiæ: quia ad ea quae frequentius accident, leges aptantur.

SOLUTIO IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod Angelus nihil videt corporali visione; quia etsi corpus assumat, non tamen conceditur quod videat per corpus assumptum: unde relinquitur quod in ipso non est nisi intellectualis visus, qui quidem non est recipiendo a sensibiliibus, ut in 2 lib. dictum est, dist. 3, qu. 2, art. 1 ad 2, sed vel per species innatas, quantum ad ea quae naturali cognitione intelligent, vel per Verbum quod vident, quantum ad ea quae supra naturalem cognitionem ipsorum sunt. Et quia Angeli sunt beati, oportet quod habeant plenam visionem eorum omnium de quibus est fides quantum ad visionem gloriosam, quae fidei sucedit; et ideo sicut fides credit corpus Christi esse sub sacramento, ita in visione beata Angeli vident. Credo autem quod omnia quae sunt fidei, sunt supra naturalem cognitionem Angelorum, sicut supra rationem naturalem hominum; et ideo mysteria fidei dicuntur esse aesculita in Deo, ut dicitur Eph. 3; unde naturali cognitione non vident Angeli cor-

(1) Al. alia.

pus Christi sub sacramento, sed solum beata. Daemones vero nullo modo vident plenarie, sed credunt, et contremiscunt.

Ad primum ergo dicendum, quod beati visione intellectuali gloriae vident corpus Christi sub sacramento, quamvis non corporali, in ea cum Angelis non communicant.

Ad secundum dicendum, quod de se secundum quod est sub sacramento, non est visible corpus Christi visu corporali; est tamen visible visu intellectuali.

SOLUTIO V. Ad quintam quaestionem dicendum, quod sicut in 3 lib. dictum est, dist. 54, qu. 1, art. 2, quaestione 1, illa tantum intellectus noster videre dicitur, proprie loquendo, quorum essentialia ei praesentantur sive lumine naturali, sive lumine gratiae aut gloriae; et ideo per consequens videre dicitur illa a principio quae statim cognitis terminis, quasi visus essentia terminorum, cognoscuntur, et per consequens tantum illa quae reducentur in illa principia, sicut conclusiones scientiarum; quae vero nullo modo ordinem habent ad principia naturaliter cognita, nec ad sensus conceptionem, non potest in statu viae videre. Et quia corpus Christi esse sub sacramento nullum ordinem habet ad principia naturaliter cognita, quae sunt principia scientiarum, nec etiam sensu a nobis apprehendi potest; id intellectus viatoris nullo modo hoc videre potest, et multo minus comprehendere: quia aliquid videtur quod non comprehenditur, sicut essentia divina in patria: nisi videre largo modo dicto, secundum quod dicimus ea quae sunt fidei, videre in speculo et aenigmate, 1 Corinth. 15.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut imperfete videmus, ita etiam et deficiente loquimur.

Ad secundum dicendum, quod nullus tenetur videre in praesenti, sed tenetur eredere. Fides autem de non visu est, credere autem est possibile.

Expositio textus.

Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis. Intelligentem est per se, id est secundum quod videtur in forma sua.

Ipsum quidem et non ipsum corpus. Videtur esse contradicatio. — Et dicendum, quod non est: quia ipsum corpus Christi in propria specie non manducatur; et hoc dicit *visibiliter*. Augustinus, quia in propria specie corpus Christi videri potest; sed sub specie panis manducatur; et hoc dicit *invisibiliter*, qui in propria specie videri non potest.

Sacrificium Ecclesiae duobus confici. Non quod ex eis fiat unum in essentia, sed quia ex eis fit unum sacramentum. Qualiter autem persona Christi dicatur composita ex duabus naturis, dictum est, in 3 lib., dist. 6.

Caro carnis, et sanguis sacramentum est sanguinis. Videtur hoc esse falsum: quia nihil est sanguis sui ipsius. — Et dicendum, quod carnem quale significat, nominat ipsas species, quae sunt signum carnis; et hoc tropice, ut Magister dieit: et ipsae species cum carne contenta dicuntur caro invisibilis, quia sub specie illa caro Christi non videtur. Carnem autem significat nominat ipsam carnem Christi, secundum quod sub propria forma videtur; unde et *visibiliter* dicitur.

Quis audeat manducare Dominum suum? Ad primam harum rationum responsum est in primo articulo hujus distinctionis. Ad secundam patet solutio ex his quae dicentur in 2 art. dist. sequentis.

Si tantum valuit (1) sermo Eliae ut ignem de caelo deponeret, non valebit tantum sermo Christi ut substantias mutet? Locus est a minori; unde intelligendum est quod plus valeat sermo Christi, et in persona Christi prolatus: quia sermo Eliae in seipso non habebat virtutem aliquam, sed operabatur per modum intercessions; sermo autem Christi sub forma hujus sacramenti habet virtutem intraneam, de qua supra, dist. 8, dictum est.

Quid ergo hic queris naturae ordinem? Ergo videtur quod non licet disputare per rationes de hoc sacramento. — Et dicendum, quod loquitur contra illos qui nihil in hoc sacramento, et in aliis quae sunt fidei, volunt eredere, nisi hoc quod per naturalem rationem probari potest; non autem contra illos qui ex principiis fidei disputant, et qui ex principiis naturalibus non volunt probare quae sunt fidei, sed sustinere: quia quae sunt fidei, quamvis sint supra rationem, non tamen sunt contra rationem: alias Deus esset sibi contrarius, si alia posset in ratione quam rei veritas habet.

Si tanta vis est in sermone Domini ut incipiant esse quae non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quae erant, et in aliud commutentur? Videtur quod haec probatio non valeat: quia sermo quo omnia facta sunt ex nihilo, est Verbum increatum; nuna autem loqui debuit de verbo creato, scilicet forma sacramenti. — Et dicendum, quod auctoritas hujus virtutis residet in Verbo increato, sed in verbo creato est instrumentaliter, ut dictum est.

Sicut per Spiritum sanctum vera Christi caro sine coitu creatur, ita per eundem ex substantia panis et vini idem corpus Christi et sanguis consecratur. Videatur quod ista transubstantiatione non debeat Spiritui sancto, sed magis Filio. — Et dicendum est, quod appropriatum Filio sicut operanti, quia ipse est sacerdos et hostia Spiritui autem sancto sicut quo operatur: quia ipse est virtus de illo exiens ad sanandum, Luc. 6.

(1) Al. Sed tamen valuit.

DISTINCTIO XI.

De modo conversionis.

Si autem queritur, qualis sit illa conversione, an formalis, an substantialis, vel alterius generis; definire non sufficit. Formalis tamen non esse cognoscere: quia species rerum quae ante fuerant, remanent, et sapor et pondus. Quibusdam esse videtur substantialis, dicentibus sic substantialia converti in

substantiam, ut haec essentialiter fiat illa; cui sensui praemissae auctoritates consentire videntur.

Opposito.

Sed huic sententiae sic opponitur ab aliis. Si substantialis, inquit, vel vini convertitur substantialiter in cor-

pus vel in sanguinem Christi, quotidie fit aliqua substantia vel sanguis Christi, quae ante non erat; et hodie est aliquid corpus Christi quod heri non erat; et quotidie augeatur corpus Christi, atque formatur de materia, de qua in conceptione non fuit factum. Quibus hoc modo responderi potest, quia non ea ratione dicitur corpus Christi confici verbo caelesti, quod ipsum corpus in conceptu Virginis formatum deinceps formetur; sed substantia panis vel vini, quae ante non fuerit corpus Christi vel sanguis, verbo caelesti fit corpus et sanguis. Et ideo sacerdotes dicuntur confidere corpus Christi et sanguinem, quia corus ministerio substantia panis vel caro et substantia vini fit sanguis Christi. Nec tamen aliquid additur corpori vel sanguini, nec augetur corpus Christi vel sanguis.

Augustinus in libro Sententiarum Properi (1).

Si vero queris modum quo id fieri possit, breviter respondeo. Mysterium fidei (2) credi salutib[er]i potest; investigari salutib[er]i non potest. Quod ergo corpus Christi pauli mutatione in id non augmentatur, ne sanguis ex vini conversione; ejus voluntatis et potentiae ascribatur qui idem corpus de virginie eduxit. Fit ergo substantia illa ista sine ejus augmentatione. Nec tamen concedunt quidam, quod substantia panis aliquando fit caro Christi, et si fiat caro Christi: sicut farina facta est panis, et aqua facta est vinnum; nec tamen dicuntur: Farina est panis, et aqua est vinnum. Alii vero concedunt, illud quod erat panis vel vinnum post consecrationem esse corpus et sanguinem: non tamen sequitur. Panis est caro Christi, vel, vinnum est sanguis: quia substantia panis vel vini, postquam facta est caro Christi vel sanguis, non est substantia panis vel vini, sed caro et sanguis. Ideo distinguendum videtur: cum dicuntur: Substantia panis, vel id quod erat panis, modo est corpus Christi. Maneant enim panis non est corpus Christi; sed mutata in id quod facta est, est corpus Christi. Ne dieimus, substantiam panis vel vini materiam esse corporis vel sanguinis: quia non ea ut de materia format corporis; sed ipsa format in illud, et efficitur illud. Unde Augustinus (lib. 5 de Trin., cap. 4): «Corpus Christi dicimus illud quod ex fructibus terrae acepimus, et prece mystice consecratum, sumimus in memoriā dominicae passionis. Quod cum per manus hominis ad illam visibilēm speciem perducatur, non sanctificatur, ut sit tam dignum sacramentum, nisi operante invisibiliter spiritu Dei.»

Asserunt dictum panem transire in corpus Christi.

Quidam vero sic dicunt conversionem illam esse intelligendam; ut sub illis accidentibus sub quibus erat prius substantia panis et vini, post consecrationem sit substantia corporis et sanguinis, sic tamen ut non eis affectetur: et si assentur dictum panem transire in corpus Christi, quia ubi erat panis, nunc est corpus Christi. Quod si est, quid ergo fit de substantia panis et vini? Illi dicunt, vel in praecognitione materialis resolvi, vel in nihilum redigi. Alii vero putaverunt ibi substantiam panis et vini remanere, et ibidem corpus Christi esse et sanguinem; et haec ratione dici illam substantiam fieri istam, quia ubi est haec, est et illa, quod invenimus est: et ipsam substantiam panis vel vini dicunt esse sacramentum. Sed quod non sit ibi substantia nisi corpus Christi et sanguis, ex praedictis et subditis aperte ostenditur.

(1) Ex eodem etiam loco citat Algerus lib. 1 de Sacram. Euchar., cap. 9. Sed nihil tale ibi occurrit, nec aliud omnino huius pertinet, nisi quod sent. 77, dicit, *bonas esse mysteriorum in Scriptura profundatas, que ob teguntur, ne vilescent* (Ex edit. P. Nicolai).

(2) *Nicola*, addit.

(1) *Nicola*, Ait enim Ambrosius (lib. 1 de Sacram. Euchar., cap. 9). Sed nihil tale ibi occurrit, nec aliud omnino huius pertinet, nisi quod sent. 77, dicit, *bonas esse mysteriorum in Scriptura profundatas, que ob teguntur, ne vilescent* (Ex edit. P. Nicolai).

(2) *Nicola*, addit.

(1) *Nicola*, Ait enim Ambrosius (lib. 1 de Sacram. Euchar., cap. 9): «Forte dies: Aliud video: quomodo mihi asseris quod corpus Christi accipiam? Et hoc superest ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis ut probemus non hoc esse quod natura formavit, sed quod beneficium conservatur: majoremque vim esse beneficiorum quam naturae: quia beneficione natura etiam ipsa mutatur.» Et inferens: «Vera utique caro Christi quae crucifixis est, quae sepulchri est: vera ergo carnis illius sacramentum est. Ipse autem Dominus Iesus: *Hoc est corpus meum etc.*» Et lib. 6 de Sacram. Euchar., cap. 4: «Sicut verus Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, non quoniammodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substantia Patris; ita vera ejus caro est (sicut ipse dixit) quam accipimus, et verus sanguis ejus est quem potamus. Sed forte dicas: Quomodo vera caro, quomodo

vit enim Ambrosius (ut habetur de Cons., dist. 2, cap. 4: omnia, et celi potest ex 4 lib. de Sacramentis, cap. 4, et 6): «Panem istum quem sumimus in mysterio, illum inteligo utique qui manu sancti Spiritus formatus est in utero Virginis, et igitur passionis decotus in aera crucis. Panis enim Angelorum factus est cibus hominum. Unde Veritas ait (Joan. 6, 41): «Ego sum panis viri qui de caelo descendit; et iterum (ibid. 32): «Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Ex his namque dubius sententius aperite datur intelligi, quia panis ille et iste, non duo sed unus panis, et una caro prout dulibus unum efficiunt corpus. Illud vere, illud same, quod sumptum est de Virgine, quod resurrexit, et in caelum ascendit.» Item Gregorius (lib. 4 Dial., cap. 58) : «Quis fidelium habere dubium possit in ipsa immobilitate hora ad sacerdotum vocem caelos appetiri; in illo Christi mysterio, Angelorum chorus adesse; summa et ima sociari; (1) et idem unum quid ex invisibilibus atque visibilibus fieri. Idem (2) (ut habetur de Consecr., dist. 2, cap. Quid sit satagnus, et 3): «Eadem momento et in caelum raptur ministerio Angelorum consuicordium corpori Christi, et ante oculos sacerdotis in altari videtur. Sicut Divinitas Verbi totum implet mundum, ita multis locis illud corpus conservatur. Nec sunt tamen multi corpora Christi, sed unum corpus et unus sanguis. Ideoque sive plus sive minus quis inde percipiat, omnes aequaliter corpus Christi integerime sumunt. Post consecrationem ergo non est ibi substantia panis vel vini, licet species remaneant. Est enim ibi species panis et vini, sicut et sapor; unde aliud videtur, aliud intelligitur.

Quare sub alia specie.

Sub alia autem specie tribus de causis carnem et sanguinem tradidit Christus, et deinceps sumendum instituit: ut ipsis scilicet habent meritum, quae est de his quae non videantur: quia fides non habet meritum, ubi humana ratio praebet experientiam (Gregorius, hom. 26 in Evang.). Et ideo etiam in alborretor animis quod cerneret oculus: quia non habemus in usus carnem crudam et sanguinem comedere. Quia ergo Christum vorari dentibus fas non est, in mysterio carnem et sanguinem nobis commendavit. Et etiam ideo ne ab incredulis religione christiana insulteretur. Unde Augustinus (ut habetur de Cons., dist. 2, cap. 2 Utrum 1): «Nil rationabilis quam ut sanguinis similitudinem sumamus, ut ita et veritas non desit (5), et ridiculum nullum sit (4) paganus, quod errorem occisi homines bibamus. Ne ergo hoc fieret, et ne veluti quidam horrors esset erroris, in similitudinem accipimus sacramentum.» Ex praemissis iam liquet quare non sub alia specie, et quare sub ista hoc sacramentum Dominus celebraverit, et celebrari a nobis instituerit.

Quare sub dupli specie.

Sed quare sub dupli specie sumitur, cum sub alterutra totus sit Christus? Ut ostendetur totam humanam naturam assumisse, ut totum redimeret. Panis enim ad carnem referunt, vinnum ad animam: quia vinnum operatur sanguinem, in quo sedes animae a Physico esse dicitur. Ideo ergo in duabus speciebus celebratur, ut animae et carnis suscepimus in Christo, et atriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim, ut Ambrosius ait (Ambrosiaster super Epistolam ad Corinth., cap. 10), ad tantum corporis et animae quoniam percipiunt: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offeratur, sicut praedicavit Moyses a Caro (inquit Levit. 7, 2) pro corpore vestro offeratur, sanguis pro anima. «Sed tamen sub utraque specie sumitur, quod ad utramque valet: quia sub utraque sumitur totus Christus. Sed si in altera tantum

verus sanguis? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Dixi tibi de sermone Christi, qui operatur ut possit mutare et convertere in aliud instituta natura. In Decretis etiam de Consecr., dist. 2, cap. Omnia, sub illis nomine sic dicitur: «Licit figura panis et vini hic sit, omni nihil aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credenda sunt, et, ut mirabilis loquer, non alia plane quam quae mentis est de Maria, quae passa est in cruce, et quae surrexit de sepolcro.» Item ibidem: «Paten istum quem sumimus etc.»

(1) *Nicola*, addit: terrena caelstibus jungi.
(2) *Al.* fieri idem: Eodem etc.
(3) *Nicola*, addit in sacramento.
(4) *Al.* a paginis.

sumeretur, ad alterius tantum, id est animae vel corporis, non ad utramque pariter tuitionem valere significaretur. Sub utraque specie tamen totus sumitur Christus; nec plus sub utraque, nec minus sub altera tantum sumitur. Eadem enim ratio est, ut ait Hilarius, in corpore Christi, quae in mamma praecessit, de quo dicitur (Exod. 16, 18): «Qui plus colligerat, non habuit amplius; nec qui minus paraverat, habuit minus.» Et licet sub utraque specie sumatur totus Christus, tamen non fit conversio panis nisi in carneum, nec vini nisi in sanguinem. Nec debent dici duo sacramenta, sed unum, quia sub utraque specie idem sumitur: neque debet iterari sacramentum, quia benedictio non repetitur super speciem eandem: neque alias substantiae in sacrificium veritatis offerri debent, quia de aliis non potest consecrari corpus Christi vel sanguis.

Quare aqua admisceatur.

Aqua vero admiscenda est vino, quia aqua populum signat qui per Christi passionem redemptus est. Calix ergo dominicus, iuxta canonicum praecipuum (dist. 2 de Consecr., cap. 1 et 85), aqua et vino mixtus debet offerri: quia videmus in aqua populum intelligi, in vino ostendit sanguinem Christi (1). Cum ergo in calice vino aqua miscetur, Christo populus admittatur, et credentium pleba ei quem dictum copulatur: quae copulatio aquae et vini sub miscetur in calice Christi, ut mixtus illa non possit separari. Nam si vinnum quis tantum offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis.

Julius Papa (2).

Si vero queritur, in utrum sit quod geritur, si aqua praetermittatur, audi quod sequitur in eodem canonе (3):

(1) *Nicola*: ut Cyprianus dicit lib. 2, epist. 5, ubi addit: Cum ergo etc.

(2) *Nicola*: dist. 5 de Consecr., cap. Cum omne crimen.

(3) *Nicola*, in eodem canonе (Sic in sanctificando) non potest etc.

Non potest (inquit) calix Domini esse aqua sola aut vina sola, nisi utrumque misceatur. Item Cyprianus (ut supra): «Calix Domini non est aqua sola aut vimum (ut solum, nisi utrumque misceatur); sicut nec corpus Domini potest esse farina sola nec aqua sola, nisi utrumque fuerit adunatum, et panis unus compage solidatum.» Si quis tamen non intendens introducere haeresim, oblivione vel ignoranter aquam praetermiscerit, non videtur esse irritum sacramentum; sed ille gravior est corripiendus. Nam et Graceorum Ecclesia non apponere aquam dicitur: quod etiam ex dictis Cypriani videtur posse colligi. Ait enim (ibid.): «Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter ter hor non seraverit quod nos Dominus facere et exempli prolo et magisterio docuit; potest simplicitati eius de (1) indulgentia Domini veniam concedi. Nobis vero non potest ignorari, qui nomine a Domino instructi sumus, ut calix Domini cum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offramus.» Ex hoc videtur quod si quis simpliciter vel ignoranter vinnum offerat sive aqua, sacramentum conficit. Aqua vero nullatenus sine vino potest offerri in sacrificium; nec panis nisi de frumento; nec granum frumenti, nisi redactum fuerit in panem: quia Christus et panem se dicit (Joan. 6), et granum frumenti se comparat (ibid. 12). Quod ergo supra dictum est, non posse vinnum solum offerri, determinari oportet: recipit enim exceptum. Non potest, nisi simpliciter vel ignoranter fiat: vel non potest, id est non debet. Quibusdam tamen videtur hoc generaliter verum. Colligitur etiam ex predictis quod Christus vinnum aqua mixtum dedit discipulis. Corpus vero tale dedit, quale tunc habuit, id est mortale et passibile. Nunc vero sumitur a nobis immortale et impassibile: nec tamen maiorem habet efficaciam. Eucharistia quoque intincta non debet dari populo pro supplemento communio: quia non legitur Christus, alium discipulorum praebuisse pacem intinctum, nisi Iudea. Tunc vero non accepit Iudeas corpus Christi, sed tantum panem. Corpus vero et sanguinem Christi ante cum aliis discipulis perceperat.

(1) *Al.* omittitur de.

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de re contenta in hoc sacramento, ostendens quod verum corpus ibi continetur, hic intendit determinare de conversione panis in corpus Christi, ex qua contingit (1) ut sub sacramento corpus Christi continetur; et dividitur in partes duas: in prima determinat de praedicta conversione panis in corpus Christi; in secunda ostendit qualiter species remaneant substantia conversione facta, ibi: *Sub alia autem specie tribus de causis carnem et sanguinem tradidit Christus.* Circa primum tria facit: primo inquirit qualis sit praedicta conversio; secundo determinat hanc questionem quantum ad id in quo omnes convenient, ibi: *Formalem tamen non esse cognoscere;* tertio determinat eam quantum ad id in quo diversi diversa opinantur, ibi: *Quibusdam videtur esse substantialis.* Et haec dividitur in partes tres secundum tres opiniones quas ponit; secunda pars incipit ibi: *Quidam vero sic dient etc.;* tertia ibi: *Alii vero putaverunt etc.* Circa primum tria facit: primo ponit opinionem; secundo obicit in contrarium, et solvit, ibi: *Sed hinc sententiae sic opponitur ab aliis;* tertio ostendit quae locutiones sint concedendae vel negandae secundum hanc opinionem, ibi: *Nec tamen concedunt quidam quod substantia panis aliquando sit caro Christi.*

Colligitur etiam ex praedictis, quod Christus vinnum aqua mixtum dedit discipulis etc. Hic determinat de distributione specierum; et primo quando Christus distribuerit; secundo quomodo nunc distribuendum sit, ibi: *Eucharistia quoque intincta non debet dari populo pro supplemento communio.*

QUAESTIO I.

Hic est triple quaestio. Prima de conversione panis in corpus Christi, et vini in sanguinem. Secunda de materia hujus sacramenti, cuius species post conversionem remaneant. Tertia de usu sacramenti istius in prima sui institutione, qua Christus ipsius discipulis dedit.

Circa primum queruntur quatuor: 1.º utrum

(1) *Al.* convenit.
S. Th. Opera omnia. V. 7.

post consecrationem remaneat ibi panis; 2.º utrum annihiletur; 3.º utrum convertatur in corpus Christi; 4.º de locationibus quae in hac materia concedendae sunt.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum substantia panis remaneat post consecrationem. — (5 p. qu. 75, art. 2.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod substantia panis remaneat post consecrationem, ut dicit tercia opinio. Damascenus enim dicit (de Fid. orth., lib. 4, cap. 14): *Quia consuetudo est hominibus comedere panem et vinum; coniugavit eis Divinitatem, et fecit ea corpus et sanguinem suum. Sed coniunctio requirit utrumque coniutorum existere actu. Ergo panis remanet cum corpore Christi.*

2. Praeterea, illud quod de pane remaneat in hoc sacramento post consecrationem, cum sit sacramentum tantum, debet verum corpus Christi, et etiam mysticum, significare. Sed significatio talis non competit pani nisi ratione substantiae suaee secundum quam ex diversis granis conficitur, secundum quam etiam reficere et nutrire habet. Ergo oportet quod remaneat in substantia panis.

3. Praeterea, illud ad quod pauciora difficulta sequuntur, est magis eligendum. Sed ad hanc positionem sequuntur pauciora difficulta, cum nihil aliud sequatur, nisi quod duo corpora sint in eodem loco; quod non est inconveniens de corpore gloriose ratione suaee subtilitatis. Ergo haec opinio est alii praecilienda.

Sed contra, hoc pronomen *hoc*, cum sit demonstrativum ad sensum, demonstrat substantiam sub speciebus immediate latenter. Sed si substantia panis ibi remaneret, ipsa sola immediate accidentibus suberset, quia eius affectetur. Ergo ad ipsum feretur demonstratio hujus pronominis *hoc*, cum dicatur: *Hoc est corpus meum; et sic locutio esset falsa; quod est inconveniens et haereticum, quia est in doctrina religiosum proposita. Ergo et praedicta positio est haeretica.*

Praeterea, si substantia panis ibi remaneret, tunc sumens hoc sacramentum non solum sumeret spiritualem cibum, sed corporalem. Sed corporalis cibi sumptus impedit a sacramento ulterius eadem die percipiendo, ut supra, dist. 8, dictum est. Ergo qui semel sumpsisset corpus Christi, non posset iterato sumere; quod est contra ritum hujus sacramenti.

QUAESTIUNCULA II.

Ulterius. 1. Videtur quod etiam forma substantia panis debeat remanere. Operatio enim substantialis non potest fieri sine forma substantiali. Sed nutritio est operatio formae substantialis: quia nutrit in quantum cibus (2), ut dicitur in 2 de Anima (text. 4). Ergo eum species quae in sacramento remanent, etiam corporaliter nutritant, ut a quibusdam dicitur, videtur quod forma substantialis panis remaneat.

2. Praeterea, illud quod non mutatur in aliquid corporis Christi, oportet quod post consecrationem maneat. Sed forma substantialis panis non convertitur in aliquid corporis Christi: quia si converteretur, oportet quod converteretur in animam, quae est forma substantialis corporis Christi, in quam non convertitur aliquid, ut ex praecedentis dist. patet. Ergo forma substantialis panis manet sicut accidentia.

3. Praeterea, panis est quoddam artificialis. Sed forma artificialium sunt accidentia, ut patet in 2 Physic. (text. 4). Cum ergo accidentia maneat, videtur quod forma panis secundum quam est panis, maneat.

4. Praeterea, secundum Averroem in lib. de substantia Orbis, et in 1 Physic., oportet in materia praetelligere dimensiones ante formas substantialis aliquo modo in generabilibus et corruptibilibus, alias non possunt esse diversae forme in diversis partibus materiae, cum divisio non fiat nisi secundum quantitatem. Sed dimensiones manent. Ergo et forma substantialis manet.

2. Praeterea, causae in littera assignatae non videntur convenientes. Fides enim quamvis experimentum rationis effugiat, tamen rationis contradictionem non requirit: quia ea quae sunt fidei non

(1) Ex vita Gregorii lib. 2, cap. 42; ex vita autem Patrum Guilmundus referit occasione Danielis ejusdem Senis de veritate illa dubitantis (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Ali. quidam cibus.

sunt contra rationem, sed supra. Sed quod sub alia specie videatur, hoc non solum contra rationem, sed etiam contra sensum appetit. Ergo non deberet sub alia specie apparere propter meritum fidei.

5. Praeterea, supposita fide hujus sacramenti, per quam corpus Christi sine sui detimento manducari creditur, non esset horridum istud sumere in quaevumque specie appetere. Sed fides necessaria est ad sumendum. Ergo secunda causa quam assignat, nulla est.

4. Praeterea, illud quod aliquando fit ad confirmationem fidei, si semper fieret, non esset irrisio, sed major confirmatio. Sed aliquando ad confirmationem fidei alienus dubitans de hoc sacramento, ostenditur corpus Christi sub specie carnis, sicut legitur in vita beati Gregorii (1) et in vita patrum. Ergo non esset ad irrisione, si semper in specie propria ostenderetur.

Sed contra, sacramentum est sensibile signum, ut 1 distinet. dictum est. Sed panis est corporis Christi veri sacramentum. Ergo debet remanere quantum ad sensibilia accidentia.

Praeterea, usus sacramenti est manducatio, ut supra, dist. 9, dictum est. Sed manducatio requirit divisionem cibi, que fit per masticationem. Ergo cum divisio non possit fieri in vero corpore Christi, quod est gloriosum, oportuit quod essent ibi species saltem aliae, quarum fractio esset.

QUAESTIUNCULA III.

Ulterius. 1. Videtur quod etiam forma substantia panis debeat remanere. Operatio enim substantialis non potest fieri sine forma substantiali. Sed nutritio est operatio formae substantialis: quia nutrit in quantum cibus (2), ut dicitur in 2 de Anima (text. 4). Ergo eum species quae in sacramento remanent, etiam corporaliter nutritant, ut a quibusdam dicitur, videtur quod forma substantialis panis remaneat.

2. Praeterea, illud quod non mutatur in aliquid corporis Christi, oportet quod post consecrationem maneat. Sed forma substantialis panis non convertitur in aliquid corporis Christi: quia si converteretur, oportet quod converteretur in animam, quae est forma substantialis corporis Christi, in quam non convertitur aliquid, ut ex praecedentis dist. patet. Ergo forma substantialis panis manet sicut accidentia.

3. Praeterea, panis est quoddam artificialis. Sed forma artificialium sunt accidentia, ut patet in 2 Physic. (text. 4). Cum ergo accidentia maneat, videtur quod forma panis secundum quam est panis, maneat.

4. Praeterea, secundum Averroem in lib. de substantia Orbis, et in 1 Physic., oportet in materia praetelligere dimensiones ante formas substantialis aliquo modo in generabilibus et corruptibilibus, alias non possunt esse diversae forme in diversis partibus materiae, cum divisio non fiat nisi secundum quantitatem. Sed dimensiones manent. Ergo et forma substantialis manet.

Sed contra, remotis accidentibus et forma substantiali, nihil manet nisi subjectum commune. Sed illud quod est commune, non potest converti in aliquid. Ergo non posset intelligi aliqua conversio fieri si forma substantialis remaneret.

Praeterea, species panis et vini sensibiles sunt sacramentum tantum in eucharistia. Ergo debent ducere in illud cuius sunt sacramentum, scilicet in corpus Christi. Sed si remaneret ibi forma substantialis panis, ducerent in ipsam magis quam in corpus Christi, quia sunt ei propinquiores secundum naturam. Ergo videtur quod non remanet forma substantialis panis.

SOLUTIO I. Respondeo dicendum ad primam quaestione, quod haec positio, quae ponit substantialis panis ibi remanente post consecrationem simul cum vero corpore, incompetens est huic sacramento, et impossibilis, et haeretica. Incompetens quidem, quia impedit veneracionem debitam huic sacramento: esset enim idolatria occasio, si hostiae veneratio latreiae exhiberetur, substantialis panis ibi remanente. Eset etiam contra significacionem sacramenti: quia species non ducent in verum corpus Christi per modum signi, sed magis in substantiali panis. Eset etiam contra usum sacramenti: quia jam cibus iste non esset, pure spiritualis sed etiam corporalis. Sed quod fit impossibilis, patet ex hoc quod impossibile est aliquid esse nunc cum prius non fuerit, nihil ipso mutato vel aliquo in ipsum: nec posset etiam per miraculum fieri, sicut quod esset animal rationale mortale, et non esset homo: aliter enim se habere nunc et prius est idem quod moveri vel transmutari. Si ergo corpus Christi verum esset sub sacramento nunc et non prius, oportet aliquem motum vel mutationem intervenisse. Sed nulla mutatio est ex parte panis facta secundum hanc positionem. Ergo oportet quod corpus Christi sit mutatum saltu localiter, ut dicitur quod corpus Christi est hic, quia per motum localiter hic venit; quod omnino esse non potest: quia cum simul et semel in diversis locis corpus Christi consecratur, oportet quod simul et semel ad diversa loca unum numero moveretur corpus, quod est impossibile: quia continget simul contrarios motus inesse eidem, vel saltu diversos ejusdem speciei. Quod autem sit haeretica, patet ex hoc quod contradicit veritati Scripturae; non enim esset verum dicere: *Hoc est corpus meum, sed: Hic est corpus.*

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Damasceni intelligendum est quantum ad species quibus corpus Christi Divinitatem unummodo ineffabiliter conjugatur.

Ad secundum dicendum, quod species sic remanentes repreäsentant aliquo modo substantialiam quam prius affectabant, et per consequens proprietates ejus; et ita habent rationem significandi per quamdam similitudinem corpus Christi verum et mysticum.

Ad tertium dicendum, quod hanc positionem sequitur gravius inconveniens quam quod contradictione sint simul vera: quia ponit definitionem (scilicet aliter nunc quam prius), et non potest ponere definitum (scilicet motum), neque in corpore Domini, neque in substantia panis.

SOLUTIO II. Ad secundam quaestione dicendum, quod accidentia panis eadem numero remanent

ibi. Quomodo autem ibi sint, utrum sine subjecto vel alio modo, in sequenti distincto, qu. 1, art. 1, dicetur. Sed ratio quare remaneant, assignatur in littera ex parte usus sacramenti, et quantum ad manducationem spiritualem, quae est per fidem, ut scilicet fides esset majoris meriti quantum ad manducationem sacramentalis, ne scilicet esset nobis horri, si in propria specie sumeretur, et infidelibus irrisio. Potest assignari et alia causa ex parte ipsius sacramenti: quia spiritualia in sacramentis per signa corporalia conseruerunt ostendi; et quia corpus Christi verum non est cibus corporalis, sed spiritualis; ideo oportuit quod per similitudines sensibiles cibus corporalis significaretur, et eis contineretur.

Ad primum ergo dicendum, quod in hoc sacramento non est aliqua deceptio neque fictio. Non enim sensus decipitur, quia non habet judicare nisi de sensibilibus speciebus, quae quidem vere ibi sunt sicut et sensu ostenduntur; neque etiam intellectus, qui habet judicium de substantiis rerum per fidem juvatus.

Ad secundum dicendum, quod jam patet ex dictis quod non est contra (1) sensum, sed supra; quia sensus non potest pertingere ad illius substantiae cognitionem.

Ad tertium dicendum, quod supposita fide, in sumptione corporis Christi in specie propria apparentis non esset horror ex abominatione proveniens, esset tamen horror ex devotione procedens; quia homo non solum refutum immunda tangere ex abominatione, sed etiam sancta ex devotione.

Ad quartum dicendum, quod quantum ad ostensionem talis speciei fides potest aedificari; sed si in hac specie sumeretur, magis esset in fidei destructionem: quia corpus Christi quod est gloriosum, passibile ostenderetur, si masticatione subvertisse.

SOLUTIO III. Ad tertiam quaestione dicendum, quod forma panis substantialis non remanet post consecrationem; et hoc propter tres rationes. Primo, quia in qualibet transmutatione vel conversione terminus a quo est ejusdem generis cum termino ad quem. Illud autem ad quod terminatur conversione, non est forma, tantum neque materia tantum, sed substantia existens in actu; et hoc declarant verba substantia, quae hoc faciunt quod significant. Unde cum in eis exprimatur per hoc pronomen *hunc* substantia in actu composita, oportet quod illud quod convertitur in corpus Christi, sit etiam substantia composita, non materia panis tantum; et ita forma panis non manet. Secundo, quia frusta remanent. Accidentia enim manent ut sint signa, quia ad hoc sunt ut per ea de substantia subjacente cognitionem accipimus, cum sensibilia, et ita de cognitionem intelligibilium via. Sed forma substantialis non est quid sensibile, sed est ordinata ad esse substantialis. Unde cum substantia panis non remaneat, frusta forma substantialis ibi esset. Tertio, quia accidentia non immediate ducentur in corpus Christi, sed in forma substantiali panis remanent; et ideo periret aliquid significacioni sacramenti.

Ad primum ergo dicendum, quod haec ratio movit quosdam ad ponendum formam substantialis remanere; sed patet quod ratione illa magis (1) *Ali. consensum.*

ponendum esset quod materia panis remaneat neque quam quod forma. Panis enim non nutrit, nec aliquis cibus, nisi secundum quod convertitur in illud quod nutritur: quod autem naturali conversione convertitur in alterum, non manet quantum ad formam, sed quantum ad materiam, unde forma substantialis panis, si remaneret, nutritre non posset magis quam accidentia. Utrum autem species illae possint nutritre, in sequenti dist. dicetur.

Ad secundum dicendum, quod anima non est forma quae perficit uniformiter suum perfectibilem in toto et in omnibus partibus; unde singulae partes ex anima consequuntur perfectionem eius proportionalem; unde quamvis in animam Christi secundum quod est perfectio totius, non convertatur aliud, tamen transubstantiat substantia panis tota, et quantum ad formam et quantum ad materiam in ipsum corpus Christi totum, secundum quod intelligitur accipere congruentes perfectiones in singulis partibus, quia sic est organicum, et propria animae materia.

Ad tertium dicendum, quod quamvis ars non possit introducere formam substantialiem per se ipsam, potest tamen introducere virtutem naturae qua utitur in sua operatione sicut instrumento; sicut patet in hoc quod aqua in vapore convertit, et aereum in ignem igne mediante. Et similiter cum occiditur animal, recedente anima, alia forma substantialis succedit, sicut generatio unius est corruptio alterius. Ita etiam per commixtionem farinae et aquae et ustionem ignis potest consequi forma aliqua substantialis quae sit forma substantialis per quam panis est panis. Si autem non esset forma substantialis quae est per artem inducta per quam panis est panis, substernit forma substantialis accidentalis, scilicet forma farinæ, triticum enim jam a sua specie est corruptum; quia non manet eius operatio ut possit sibi simile generare.

Ad quartum dicendum, quod dimensio quae praecinctiligit ante formam substantialiem in materia, non habet esse completum, quia non est dimensio terminata; terminatio enim dimensionis est per formam. Sed dimensiones quae manent post conservationem, sunt dimensiones terminatae quae habent certam mensuram et figuram.

ARTICULUS II.

Utrum panis facta conversione annihiletur.
(3 p., qu. 73, art. 5.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod panis facta conversione annihiletur. In qualibet enim mutatione quae est secundum aliud intraneum rei, terminus a quo non manet nisi in potentia praecipient; sicut quando nigrum fit album, nigredo non remanet nisi in potentia subjecti; et quando ex aere fit ignis, forma aeris, quae est terminus a quo, non manet nisi in potentia materiae communis, quae subiectur mutationi. Sed in conversione de qua loquimur, est terminus a quo, tota substantia panis. Ergo cum non sit accipere aliud praecipient ad totam substantiam panis, quia non est in subjecto sicut accidentis, neque in materia sicut forma, videtur quod omnino annihiletur.

2. Praeterea, respectu ejusdem est aliud natum esse terminus a quo et terminus ad quem; sicut ex albo fit nigrum, et ex nigro album. Sed

mutationis, cuius terminus a quo est tota substantia rei, terminus ad quem (1) est simpliciter nihil, sicut patet in creatione. Ergo similiter cum in conversione de qua loquimur, terminus a quo est tota substantia panis, terminus ad quem erit simpliciter nihil. Ergo substantia panis annihilatur.

3. Praeterea, si unum contradictorium est falsum, reliquum de necessitate erit verum. Sed facta conversione, haec est falsa: *Panis est aliud*, vel: *De pane est aliud*. Ergo haec est vera: *Nihil de pane est aliud*. Ergo panis est annihilatus.

4. Praeterea, illud annihilari dicunt quod neque in se neque in alio manet. Sed panis substantia non manet in se, facta conversione, ut dictum est; neque manet in corpore Christi, quia sic est organum, et propria animae materia.

5. Praeterea, sicut se habet conversio formalis ad formam, ita substantialis ad substantiam. Sed in conversione formalis annihilatur forma, sicut patet cum ex aere fit ignis. Ergo in conversione substantialis sicut haec esse dicitur, annihilatur substantia panis.

Sed contra, Augustinus dicit in lib. 85 Qq., quæst. 21: *Ille ad quem non esse non pertinet, non est causa tendendi ad non esse*. Sed Deus est hujusmodi. Ergo ipse nihil in nihilum reducit. Sed conversio praedicta fit divina virtute. Ergo non reducitur substantia panis in nihil.

Praeterea, illud quod in aliud convertitur, non annihilatur. Sed panis in corpus Christi convertitur, ut per auctoritates in littera positas ostendi potest. Ergo non annihilatur.

Praeterea, defectus perfectioni repugnat. Sed hoc sacramentum est maxima perfectionis, ut supra dictum est, dist. 8, qu. 4, art. 5, quæstiunc. 4. Ergo cum annihilatio sit via ad defectum, non competit huic sacramento.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod haec opinio duo ponit sub disjunctione; scilicet quod substantia panis resolvitur in praecipientem materiam, vel quod annihilatur; et quantum ad utrumque est falsa. Si enim in praecipientem materiam resolvetur, hoc non potest intelligi nisi dupliciter. Uno modo quod esset in materia sine forma omni, quod quidem nec per miraculum esse potest, quia haec positio implicat in se contradictionem. Materia enim per essentiam suam est ens in potentia, et forma est actus ejus. Si ergo ponatur materia sine forma esse, actu, ponetur actu materia esse et non esse. Alio modo potest intelligi ita quod resolvatur in materialia elementa; et hoc iterum non potest esse; quia illa materialia elementa aut remanent in eodem loco, et oportet quod sub illis speciesbus esset aliud corpus quam corpus Christi, et quod illud materialie corpus esset simul cum dimensionibus panis, et multa hujusmodi inconvenientia sequentur: vel non essent in eodem loco, et sic esset motus localis illius elementi materialis; quod non potest esse, quia sentiretur talis mutatio, si esset. Praeterea cum motus localis necessario sit successivus, oportet quod illud materialie elementum prius relinquatur unam partem hostiae quam aliam. Transubstantiatione autem fit in instanti, ut dicetur art. seq., quæstiunc. 2. Unde sequeretur alterum duorum: vel quod aliquando sub aliqua parte specie-

(1) *Ali. deest Christi.*

rum non esset neque corpus Christi, neque substantia panis, neque materiale elementum, quod jam abscessit ab illa parte; vel quod aliquando sub eadem parte hostiae esset corpus Christi et materiale elementum, quod est impossibile: et ideo non potest dici quod resolvatur in praecipientem materiam. Similiter non potest dici quod annihiletur, eo quod omnis motus denominatur a termino ad quem, sicut motus qui est ad albedinem, dicitur dealbatio; unde illa transmutatio tantum posset dici annihilatio, cuius terminus ad quem esset nihil. Hoc autem non potest esse in illa conversione, quia oportet hanc conversionem terminari ad corpus Christi: quia nihil potest incipiere hic esse cum prius non fuerit, nisi per motum aut mutationem propriam vel alterius terminatam aliquo modo ad ipsum. Unde si conversio praedicta ad corpus Christi non terminaretur, oportet quod corpus Christi esset hic in altari facta consecratio, ubi prius non erat, per motum proprium; quod supra est improbatum. Unde patet quod opinio illa falsa est, quae ponebat substantiam panis annihilari.

Ad primum ergo dicendum, quod in mutationibus naturalibus terminus a quo est forma aliqua, quae quidem non convertitur in terminum ad quem; et ideo non annihilatur, nisi quatenus manet in potentia in suo subjecto: sed illud quod convertitur (ad) terminum ad quem, est subjectum mutationis, non quidem ut sit illud, sed ut sit sub illo; unde subjectum annihilari non dicitur inquantum in aliud convertitur. Unde cum in hac conversione id quod est terminus a quo, scilicet substantia panis, convertatur secundum se totum in terminum ad quem, scilicet corpus Christi, non quidem ut sit sub ipso, sed ut sit ipsummet, patet quod non est annihilatio substantiae panis.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit in mutationibus oppositis; quia illud quod est terminus a quo in una, est terminus ad quem in alio; non autem in mutationibus quarum una ordinatur ad aliud sicut perfectum ad imperfectum, sicut mutatio qua acquiritur perfectio secunda. Conversio autem panis in corpus Christi non est mutatio opposita creationi, sed quodam modo per hanc conversionem consequitur; et ideo non oportet quod sit in hac conversione terminus ad quem, quod in creatione erat terminus a quo.

Ad tertium dicendum, quod quamvis panis non sit aliud, tamen illud in quod conversus est panis, est aliud, conversione facta; et ideo non sequitur quod panis sit annihilatus.

Ad quartum dicendum, quod quamvis non maneat panis neque in se neque in alio; manet tamen corpus Christi, in quod conversus est panis; et ideo non sequitur quod sit annihilatus.

Ad quintum dicendum sicut ad primum.

ARTICULUS III.

Utrum panis possit converti in corpus Christi.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod panis non possit converti in corpus Christi. Conversione enim mutatio quedam est. Sed nulla specie transmutationis in corpus Christi (1) panis con-

vertitur; non enim est ibi generatio et corruptio, quia materia panis non manet; nee est alteratio, quia non manet aliqua substantia ejus acta; nec est augmentum, quia non additur aliiquid ad corpus Christi, neque motus localis, non enim ipsum corpus Christi de caelo descendit, ut Damascenus dicit (de Fid. orth., lib. 4, cap. 14). Ergo videtur quod nullo modo panis in corpus Christi convertatur.

2. Praeterea, in omni conversione oportet esse aliud quod mutetur. Mutatur autem quod dissimiliter se habet nunc et prius. Si ergo panis in corpus Christi convertatur, oportet aliud esse idem numero quod prius fuerit de substantia corporis Christi; quod non ponitur. Ergo panis in corpus Christi non convertitur.

3. Praeterea, conversio accidens quodammodo est; omne autem (1) accidens est in subjecto. Non autem potest dici quod subjectum ejus sit panis neque corpus Christi; quia non est idem subjectum mutationis et terminus a quo vel ad quem. Ergo panis in corpus Christi non convertitur.

4. Praeterea, omne quod sit aliud, acquirit hoc quod fieri dicitur. Sed omne singulare est incommunicabile. Ergo impossibile est quod aliquod singulare fiat aliud singulare, quamvis possit ei adjungi, et sic esse ejus percipere sicut pars. Sed corpus Christi est quoddam singulare demonstratum. Ergo non potest esse quod aliquod convertatur in ipsum, ita quod fiat ipsummet; sed solum quod adjungatur ei.

Sed contra est quod Damascenus dicit, ubi supra: *Fecit christus panem et vitum corpus et sanguinem suum, non quoniam ipsum corpus Christi de caelo descendit, sed quoniam panis et vitum transit in corpus et sanguinem Christi.*

Praeterea, illud quod nec in se manet nee annihilatur, oportet quod in aliud convertatur. Sed panis non manet in se, sicut in primo articulo dictum est; nee etiam annihilatur, ut ex secundo articulo patuit. Ergo oportet quod in aliud convertatur.

QUÆSTIUNCULA II.

Ulterius. 1. Videtur quod ista conversio fiat successive. Fit enim haec conversio virtute verborum. Sed verba non possunt aliud facere nisi dum sunt. Ergo cum habeant esse in successione, videtur quod successive conversio praedicta fiat.

2. Praeterea, impossibile est in eodem instanti esse aliud corpus Christi et panem. Ergo non est idem instantis in quo est primo (2) corpus Christi, et in quo ultimo est panis. Sed inter quilibet duo instantia est tempus medium, ut probatur in 6 Phys. (text. com. 26). Ergo conversio panis in corpus Christi est successiva.

3. Praeterea, in omni conversione requiritur ut sit aliud alter nunc et prius, cum conversio mutatio quedam sit. Sed ubicumque est nunc et prius, successio est. Ergo in omni conversione et mutatione oportet esse successionem; et sic idem quod prius.

4. Praeterea, in omni factione est fieri et factum esse. Sed fieri et factum esse non sunt simul: quia quod fit, non est; quod autem factum est,

(1) *Ali. enim.*

(2) *Ali. omittitur est primo.*

jam est. Ergo est ibi prius et posterior; et sic idem quod prius.

Sed contra est, quia virtus infinita operatur subito. Sed haec conversio sit virtute divina, quae est infinita. Ergo sit subito.

Præterea, in omni successiva mutatione prius aliquid est in medio quam in termino. Sed in hac conversione non est inventire aliquid medium inter substantiam panis et corpus Christi. Ergo non est ibi successiva conversio.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod haec conversio sit miraculosus omni alia mutatione. Quia quanto aliud magis de facili consentit ratio nostra, minus habet de miraculo. Sed non est aliquis miraculosus conversio cui ratio magis non consentiat quam huic; quia creationem etiam quidam philosophi posuerunt ratione naturali duci, et etiam quod materia obedit substantiis separatis, et maxime Deo, ad omnem formationem. Ergo ista conversio est miraculosus omnibus mutationibus.

2. Præterea, ubi est plus de resistencia, ibi est major difficultas in convertendo, et per consequens maior miraculum. Sed in hac conversione est maxima resistencia, cum oportet totum converti in totum. Ergo ista conversio est maxima difficultatis; ergo est maxime miraculosa.

3. Præterea, quanto minus est de potentia ex parte creaturae in qua fit miraculum, tanto est magis miraculum quod fit per potentiam divinam. Sed in hac conversione minimum est de potentia in creatura: quia in quibusdam conversionibus miraculosus est potentia naturalis, sicut quod aqua conversa fuit in vinum, in quibusdam autem potentia obedientiae tantum: sicut quando costa formata est in mulierem in creatione autem eti si non praecedat aliqua potentia, tamen non est aliqua repugnativa. Ergo cum in hac conversione sit repugnativa, et nulla potentia ex parte creaturae, quia non potest esse aliquid in potentia respectu totius compositionis; videtur quod haec conversio sit miraculosior omni alia mutatione.

Sed contra, quanto aliqua sunt magis distantia, tanto difficulter in invicem mutantur. Sed magis distantia non ens simpliciter ab ente, quam hoc ens ab hoc ente. Ergo difficulter est ex non ente simpliciter facere ens aliquod, quam ex ente hoc facere illud; et ideo creatio est majoris virtutis distantia quam transubstantiatio.

Præterea, quanto terminus mutationis est alius, tanto mutatio est majoris virtutis; sicut majoris virtutis est facere hominem quam animal. Sed assumptionem humanam naturae, quae est mutatio quadam, terminatur ad personam Filii Dei, quae est dignus quid quam corpus Christi, ad quod terminatur transubstantiatio. Ergo magis est miraculosus illa mutatio quam ista conversio.

SOLUTIO I. Respondeo dicendum ad primam questionem, quod in mutationibus naturalibus inventur mutatio secundum quam nihil variatur de eo quod est intraneum rei, sed solum hoc quod est extra, sicut patet in moto locali; aliqua vero mutatio in qua variatur illud quod inest rei accidentaliter, scilicet quantitas vel qualitas, ut patet in moto augmenti et alterationis; aliqua vero mutatio est quae pertingit usque ad formam substantialem, sicut generatio et corruptio. Sed naturalis

mutatio non potest pertingere usque ad variationem materiac: quia operatur ex supposita materia, sicut quilibet secundum agens operatur suppositis his quae data sunt sibi a primo agente; et haec principia oportet manere in operatione naturae, ut 1 Phys. (text. com. 60) dicitur. Sicut autem esse compositi, quod ex suppositione materiac natura product, operatione naturae subjicietur; ita ipsa materia quam præsupponit natura, subjicit actioni primi agentis, scilicet Dei, a quo hoc ipsum imperfectum esse (scilicet in potentia), quod habet, accepit; unde divina operatio pertingere potest ad variationem materiac, ut scilicet sicut natura facit hoc totum esse hoc totum, ut ex toto aere totam aquam; ita Deus faciat ex hac materia signata illam. Et quia materia signata est individuationis principium, ideo solus Dei operatione hoc fieri potest, ut hoc individuum demonstratum fiat illud individuum demonstratum; et talis modulus conversionis est in hoc sacramento, quia ex hoc pane fit hoc corpus Christi. Ex quo patet quod ista conversio differt ab omnibus naturalibus conversionibus in quatuor. Primo in hoc quod usque ad materiam pertingit, quod in illis non inventur. Et quia materia est primum subjectum, et ipsum non est aliud subjectum; ideo secundo differt in hoc quod haec conversio non habet subjectum sicut illae habent. Tertio, quod in naturalibus conversionibus convertitur totum in totum, non autem partes essentiales in partibus; totus enim aere convertitur in aquam; sed materia aeris non convertitur in aliquid, quia est eadem: forma etiam non convertitur, quia abscedit illa, et alia introducitur. Sed hic et totum convertitur in totum, quia panis fit corpus Christi; et partes etiam convertuntur; quia materia panis fit materia corporis Christi, et forma substantialis similiter fit illa forma quae est corpus Christi. Quarto, quia in naturalibus conversionibus transmutatur et id quod convertitur, et id in quod convertitur. Illud quidem quod in alterum convertitur, semper transmutatur corruptione; sed illud in quod aliquid naturaliter convertitur (si quidem sit simplex conversio) transmutatur per generationem, sicut cum aqua generatur ex aere; si autem sit conversio cum additione ad alterum praexistens, illud cui additur transmutatur secundum augmentum, vel saltum per restauracionem deperdit, sicut accedit in nutrimento. Sed hic, illud in quod fit conversio erat praecedens, et non ei additur, quia, ut dictum est, illud quod convertitur, convertitur in ipsum, et secundum totum et secundum omnes partes eius; unde hoc in quod terminatur conversio, nullo modo transmutatur, scilicet corpus Christi, sed solum panis qui convertitur.

Ad primum ergo dicendum, quod haec conversio sub nulla naturalium mutationum continetur, sed ab omnibus differt, ut ex dictis patet: habet tamen aliquam convenientiam cum transmutatione nutrimenti, in quantum utraque conversio fit in aliquid praecedens; differt tamen ab ea, in quantum hic non fit aliqua additio sicut ibi.

Ad secundum dicendum, quod in hac transmutatione, seu conversione, est aliquid quod transmutatur, scilicet panis, non quidem ad modum aliquarum mutationum naturalium, ut aliquid ipsius maneat, sed secundum totum et omnes partes eius, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod transmutatio naturalis panis ponit actum imperfectum, ut patet in 3 Phys. (text. 6); et quia idem est subjectum actus perfecti, et imperfecti; ideo oportet quod subjectum transmutationis naturalis sit id quod est subjectum postmodum actus perfecti, scilicet formæ; ad quem tendit motus, et non ipsum jam perfectum. Sed transmutatio hujus conversionis non ponit aliquem actum imperfectum, sed solum successionem quamdam perfectorum non solum actuum, sed rerum subsistentium. Successio autem est in succedentibus sibi, sicut et ordo in ordinatis. Sed secundum regulam in 4 lib. dist. 26, qu. 2, art. 3, ad 1 et 2, de relativis datam, erit ista relatio ordinis hujus successio secundum rem quidem in ipso pane qui mutatur, non autem in corpore Christi vero, nisi secundum rationem, quia immutatum manet.

Ad quartum dicendum, quod communicatio importat quandam collationem; et ideo exigit aliquid recipiens id quod confertur seu datur; unde non habet locum nisi in formalibus conversionibus in quibus mutatione non attingit nisi usque ad formam; et ideo cum in hac conversione nihil maneat cui possit aliquid conferri, non habet locum communicatio.

SOLUTIO II. Ad secundam questionem dicendum, quod causa quae aliqua mutatio non est in instanti, est distanta ejus quod moveatur a termino motu. Distantiam autem dico non solum secundum dimensionem loci aut quantitatis, sed secundum repugniam formæ vel naturæ; et ideo ubi nihil est repugnans formæ introducenda, forma ibi recipitur in instanti, praesente agente; sicut patet de illuminatione diaphani, cum in eo non sit aliquid contrarium vel repugnans luci; et similiter in forma subito introducenda quando materia est necessitatis, contraria dispositionibus ab ea exclusis. Siec autem aer subjacet soli ad recipiendum eo formam luminis non existente aliquo interposito; ita tota natura erecta subditur divino nutui, ut statim fiat omne quod Deus vult; quia quidquid est in natura, est materia, et non contrarium dispositioni divinae; et ideo ea quae per seipsum facit, potest, cum voluerit, facere in instanti. Quandoque autem successiva facit, ut in nobis secundum modum nostrum operetur. Hoc tamen contingit quando hoc quod transmutatur, potest magis vel minus distare a termino transmutationis, quia secundum hoc fit successio in motu. Cum autem conversio de qua loquimur, ad ipsam materiac essentiam pertinet, ut dictum est, secundum quam separatis per intellectum formis et dispositionibus, una res non magis convenit cum una quam cum alia, non potest accipi major et minor distantia a termino: quia hoc singulare demonstratum, quantum ad hoc quod convertitur in corpus Christi, tantum distat ab alio singulari suae speciei quantum a singulari alterius specie; et ideo conversio praedicta fit in instanti.

Ad primum ergo dicendum, quod verba formæ habent sacramentalem virtutem; unde non efficiunt nisi quod significant; et ideo, cum significatio illius formæ non sit perfecta nisi in ultimo instante, tunc habeat efficaciam suam.

Ad secundum dicendum, quod ad hoc argumentum multipliciter responderetur a diversis.

Quidam concedunt quod est signare ultimum

instans in quo est panis sicut et primum in quo est corpus Christi, propter hoc quod in toto quodam tempore fuit panis, et ita in qualibet instanti illius temporis. Unde quidam istorum dicunt quod unum est instans secundum rem in quo est panis et corpus Christi, sed differt secundum rationem: quia in quantum illud instans est finis præteriti temporis, est in eo panis; in quantum autem est principium futuri, est in eo corpus Christi. Sed hoc non potest stare: quia contradictria simul esse secundum rem est impossibile; simul autem secundum rem maxime sunt quae sunt in eodem instanti secundum rem. Unde impossibile est duo contradictria esse in instanti quod est unum secundum rem, quantumcumque sit differens ratione: quia ex illa ratione non habet ordinem ad mensuratum et ad tempus, cuius est terminus; sed ad animam. Et quia si ponamus simul esse corpus Christi et panem, sequuntur duo contradictria simul esse; quia dum est panis non est corpus Christi; ideo impossibile est quod sit unum instans secundum rem in quo nunc ultimo est panis, et nunc primo corpus Christi.

Ideo alii dicunt, quod istud *nunc* est quodammodo unum realiter, et quodammodo diversum; et ponunt exemplum de duabus lineis se tangentibus, quibus constat quod habent duo puncta, et tamen illa puncta conjugantur in uno puncto lineare continentis; contigua enim sunt quorum termini sunt simul. Et similiter dicunt quod esse panem et esse corpus Christi in altari, contiguntur; unde est unum instans extra mensurans, in quo primo est corpus Christi et ultimo panis; sed tamen sunt duo instantia si accipiamus ut duorum temporum quibus mensuratur esse panis in altari et esse corporis Christi: et sic inter duo instantia quasi contigua non est necesse esse tempus medium, sicut nec inter duo puncta contigua linea. Sed illud non potest stare: quia cum punctum sit terminus linearis, que potest esse mensura et intrinseca et extrinseca; sed instans est terminus temporis quod nunquam est nisi mensura extrinseca; unde non est accipere instans nisi quod se habet per modum extra jacentis puncti. Et ideo hacten positio redit in idem impossibile cum prima.

Et ideo alii dicunt, quod sicut probatur 4 Phys. (text. 105 et 104), in toto tempore non est accipere nisi unum *nunc* secundum substantiam; et quod numerantur duo instantia, hoc est secundum ordinem temporis ad motum, et actionem quam mensurant; prout scilicet tempus excedens mensurat aliquam actionem; et ita principium et finis illius actionis est in tempore; et secundum hoc in tempore numerantur duo instantia; et ideo ordo et habitudo duorum instantium ad invicem est consideranda secundum actiones et motus qui mensurantur. Unde si accipiuntur duo instantia respectu ejusdem motus, prout tempus mensurat principium et finem illius motus, sicut oportet quod inter duo instantia sit tempus medium, sicut inter principium motus et finem est motus medius. Si autem accipiuntur duo instantia per comparationem ad diversos motus secundum quod mensurant principium unius et finem alterius, sic inter duo instantia non est tempus medium, sicut nec motus est medius inter principium unius motus et finem alterius; et ideo cum quies mensuretur tempore, sicut et motus, duo instantia sunt se invicem con-